

Verslag Workshop Lokale verontreiniging en risicocommunicatie

3 juni 2005, Driebergen

Welkom en introductie

Thea van der Wal, interim directeur van het MeldpuntenNetwerk Gezondheid en Milieu (MNGM) en bestuurslid van het Platform Gezondheid en Milieu heet alle aanwezigen welkom. Deze workshop - geleid door Annemarie van de Vusse van Vusse Milieuadvies - is georganiseerd door het MNGM als deelnemende organisatie in het Platform Gezondheid en Milieu. De conclusies en aanbevelingen die hieruit volgen worden gepresenteerd op het Nationaal Forum van het Platform op 17 juni a.s. waar aanbevelingen worden gedaan voor een vervolg op het Nationale Actieplan Gezondheid en Milieu uit 2002.

De deelnemers van de Workshop stellen zich kort voor.

Zie bijlage 2 voor de dia's van de presentatie. In de hieronder staande tekst wordt bij de verschillende dia's aanvullende informatie gegeven.

Communicatie over milieurisico's; beleven, informeren en accepteren.

Dia 3. Voorbeeld van een **ernstige vervuiling met lood in tuinen**. De milieudienst stuurt een brief aan de bewoners met betrekking tot spelende kinderen. Het advies wordt opgevolgd. Daarna volgt, enkele jaren later, een actie van de Woningbouwvereniging die aangeeft dat er een stevige opknopbeurt (herstel en behoud) van de woningen gaat volgen. De meerderheid van de bewoners wil dat niet, ze willen hun tuinen behouden. Dan volgt er wederom een brief van de Milieudienst dat de sanering zeer urgent is. Nu is de boodschap naar de bewoners opeens heel anders. Deze brief is het gevolg van een herijking na beleidswijzigingen waardoor de sanering nu urgent zou zijn. De Milieudienst heeft waarschijnlijk niets geweten van de actie van de Woningbouwvereniging; daar was geen communicatie over met als gevolg wantrouwen bij de burgers. Een en ander heeft geleid tot een bezwaarschriftenprocedure. Dit is inmiddels 4 jaar geleden en er is nog niets gebeurd.

Dia 4. Milieufactoren buitenshuis (lucht, geluid, water, bodem en veiligheid) hebben invloed op ons welbevinden. Ze kunnen leiden tot gezondheidsklachten, ongerustheid, financiële schade voor onszelf en voor anderen.

Dia 7. Belang van de overheid bij informatieverstrekking

Draagvlak creëren, onrust bezweren, schade beperken (financiële en morele) en eigen aanpak als juiste presenteren (*wij weten wat goed voor u is*)

Dia 8. Belang van de burger bij informatieverstrekking

Antwoorden op vragen (*ook onder mijn huis? Moet mijn boom sneuvelen?*), het serieus nemen van gezondheidsklachten (door dit af te doen als niet bestaand neemt de klacht niet af), aanpak problemen en compensatie schade.

Dia 9. Hoe verloopt de communicatie?

Boodschapper -> boodschap -> ontvanger worden beïnvloed door beelden en verwachtingen. Bijv. het vervangen van koperen waterleiding (*zekere voor het onzekere*). In een voorbeeld is degene die deze boodschap over moet brengen het eigenlijk niet met deze actie eens. Zijn lichaamstaal en eigen idee werken altijd mee bij het overbrengen van de boodschap. Ook de ontvanger is selectief. *Wat betekent dit voor mij? Kan ik m'n huis nog wel verkopen?*

Dia 11. Communiceren over risico's

Voorwaarden: er moet vertrouwen in de boodschapper zijn, de ontvangers moeten serieus genomen worden, geef fouten gewoon toe als die gemaakt zijn, en check verwachtingen.

Dia 12. Het beleven van risico's

Risico's worden anders beleefd

- als ze vrijwillig versus onvrijwillig genomen worden, denk bijvoorbeeld aan roken.
- als ze een batig versus onbatig saldo hebben, denk bijvoorbeeld aan werknemers in een risicovol bedrijf, werkgelegenheid maakt de acceptatie van de betrokkenen groter
- door de manier waarop ze gepresenteerd worden. Bijvoorbeeld: er is een kans op 1 op 100.000 per jaar is voor de wetenschapper duidelijk, de bewoner ziet alleen de kans dat hij of zij getroffen wordt
- bij vergelijkingen: *wat is erger?* spreekt een voorbeeld niet iedereen aan

Dia 13. Risicocommunicatie bodemvervuiling

Terminologie:

- Ernstig, niet urgent zijn termen die vastgelegd zijn in het beleid over bodemsanering, maar die voor bewoners vaak andere associaties hebben.. Een bodemverontreiniging heet ernstig te zijn, wanneer een in meer dan een bepaalde

hoeveelheid grond (25 kub) en / of grondwater (100 kub) stoffen worden aangetroffen boven de zogeheten interventiewaarde. Deze waarden zijn bepaald door het RIVM op basis van bekende wetenschappelijke gegevens. Daarboven kan een risico ontstaan voor mens, dier of plant. Een aantal stoffen komt ook van nature in de bodem voor, dus de grens tussen wat reeds aanwezig was en wat niet, is soms moeilijk te trekken. Kijk naar zink. Sommige planten hebben een zekere hoeveelheid in de bodem nodig, anderen leggen bij dezelfde hoeveelheid het loodje. Welk risico uiteindelijk acceptabel is, is een politieke afweging.

- onduidelijkheid relatie effecten tot bron van vervuiling; hangt af van het onderzoek, een 1 op 1 relatie is er vaak toch niet. Rapporten zijn vaak te ingewikkeld.
- technisch in voorbereiding, improviserend in de praktijk.

Dia 14. Informatiebronnen

-normen RIVM. De politiek legt zich vast op basis van model/kansberekeningen. Wat is acceptabel en wat niet. Aan zeedijken worden bijv. hogere eisen gesteld dan aan rivierdijken. Normen worden bijgewerkt met de beschikbare kennis maar er zijn ook weer meer stoffen bijgekomen. Na de concentratieberekening volgt de stap naar blootstelling.

Het hele bodemsaneringsproces kennen we nog maar 25 jaar. In 1994/95 is de wet veranderd. Men kijkt nu naar de functie van de te gebruiken grond. Nu de achtergrondwaarde bekend is kunnen er meer normen opgesteld worden. Er worden weer stoffen toegevoegd bijv. kobalt. Overheden komen mondjesmaat naar buiten met informatie. Als de overheid met alle beschikbare informatie naar buiten komt, zullen er minder vertragingen ingebouwd worden.

Verhaal uit de praktijk

Jan Pasterkamp vertegenwoordigt een bewonersgroep in Urk. Hij geeft een presentatie over de problemen in zijn wijk, waarvan hier een samenvatting.

1. De casus: Begin juni 2000 werden de bewoners gebeld door de Provincie Flevoland, met de vraag of er een lucht-en bodemonderzoek mocht worden uitgevoerd. Omdat in

het betreffende huis voorheen een chemische stomerij was gevestigd, kwam het in aanmerking voor een inventariserend onderzoek van 'verdachte locaties. Begin 2001 presenteerde de Grontmij het rapport. In eerste instantie veroorzaakte het rapport geen onrust, deels omdat zo'n dik rapport met cijfers 'onleesbaar was voor de gewone man'. Na herhaaldelijk contact met de Provincie over hoe het nu verder moest, werd tenslotte de aandacht gevestigd op de conclusie op de laatste pagina van het rapport: het betrof een zéér ernstige vervuiling met actueel risico voor de volksgezondheid. Kort daarop werden rond juni 2003 door de gemeente Urk enkele noodmaatregelen uitgevoerd: de kruipruimte van de woning werd m.b.v. roosters geventileerd, de onderkant van de vloer afgedekt met PUR-schuim en de bodem van de kruipruimte bedekt met een dikke laag schelpen. Een luchtmeting enkele maanden later gaf aan dat de vluchtige stoffen in de kruipruimte niet noemenswaardig waren verminderd en dat de hoeveelheid gevaarlijke stoffen in de woonruimte nog steeds NET BOVEN het toelaatbare niveau zaten. Hierna volgde een lange tijd van stilte, totdat de bewoners in voorjaar 2004 zelf contact zochten met de burgemeester. Die zegde toe dat hij zich zou inzetten om voor zekerheid te zorgen, met name voor een spoedige sanering. De betrokken bewoners werden uitgenodigd voor een gesprek met gemeente, provincie en GGD Flevoland. In het gesprek werd al snel duidelijk dat de bewoners erg ongerust waren, met name door het bijzonder hoog aantal kankergevallen in de buurt, en zo spoedig mogelijk actie wilden om de gevaarlijke situatie aan te pakken. De Provincie beloofde snelle actie. Inmiddels was ook de pers geïnteresseerd en hadden de bewoners contacten met Lucas Reijnders (Universiteit Amsterdam), het MNGM en via hen de Chemiewinkel Utrecht. Twee Vandaag (TROS) wijdde er een programma aan op een volgende vergadering op het gemeentehuis. Duidelijk was dat provincie en gemeente veel te lang niets ondernomen hadden, dat de kritiek op het rapport aangaf dat sprake was van kankerverwekkende stoffen en wel degelijk gevaar voor de gezondheid, en dat de bewoners terecht ongerust en ontevreden waren. Bij een volgende vergadering, waar de pers buitengehouden werd, gaf een GGD-arts een videopresentatie die de onrust van de bewoners weg moest nemen. Hij stelde o.a. dat Prof. Reijnders een totaal verkeerde berekening had gemaakt en op sensatie uit was. Deze arts trad denigrerend tegen een van de bewoners op: "ja mevrouw, wij weten echt wel wat we doen hoor". Tenslotte werden de bewoners nog zwaar op het hart gedrukt om vooral géén verklaringen af te geven aan de pers, zodat het saneringsproces géén onnodige hinder en vertragingen zou oplopen. De Provincie zou zelf voor een communiqué zorgen naar de pers toe. De bewoners waren door de verschillende uitspraken helemaal niet gerustgesteld en gaven duidelijk aan dat zij NIET door de Provincie gecensureerd wilden worden en vrij waren om te zeggen wat ze wilden, tegen wie ze wilden. Een maand en een volgende vergadering later introduceerde de Provincie een noodmaatregel in de vorm van luchtafzuiging onder de woning. Het bijkomende rapport vermeldde de regel: "waarmee al een feitelijke aanvang wordt genomen met de sanering". Omdat volgens de 'Wet bodembescherming' er dan géén mogelijkheid meer is tot bezwaar of beroep, werd door de bewoners bedenktijd aangevraagd en weigerden ze de toestemming tot het nemen van de noodmaatregel te ondertekenen. De Provincie reageerde hierop erg grimmig en er werd geen vervolgvergadering gepland. Inmiddels heeft de Provincie de plannen voor de sanering bekend gemaakt, voor een ongelooflijk lage prijs. De bewoners vinden dat in deze sanering volledig wordt voorbijgegaan aan hun gezondheid en belangen.

2. Ervaring in de communicatie met de lokale en provinciale overheden.

Samengevat beschrijven de bewoners hun ervaringen als volgt:

gezondheid

Recht op een gezonde woonomgeving is grondwettelijk vastgelegd, maar blijkt NIET een eerste prioriteit te zijn van de overheden. Vrijwel alle oplossingen worden vanuit een financieel oogpunt geboren. Betrokken bewoners moeten letterlijk vechten voor hun recht. Gedurende de vier jaar dat nu bekend is dat er actueel risico is voor onze gezondheid, heeft de Gemeente (op een paar nutteloze maatregelen na) niets gedaan om

de gezondheid van burgers te waarborgen. Ook niet nadat ze op de opvallend hoge sterfte door kanker in de buurt was geweest.

communicatie

- Naarmate procedures een meer concretere vorm krijgen, wordt de afstand groter tussen politici/ bestuurders en betrokken burgers. In een beginfase is de overheid erg bereidwillig met toelichtingen en gesprekken. Er wordt geluisterd naar bepaalde wensen en opmerkingen, maar uiteindelijk wordt toch de initieel gekozen oplossing er door gedrukt, eventueel met enkele duurdere pleisters op een paar zere plekjes van de bewoners. De gemeente houdt zich uit angst voor onvoorziene hoge uitgaven afzijdig van elke toezegging of medewerking en geeft alleen verbale steun. Géén enkele keer hebben bewoners gezien dat zowel de gemeentelijke als de provinciale overheden met een voorstel of maatregel in het voordeel van de bewoners kwam.
- De overheid is niet actief. Onze ervaring is dat de overheid steeds pareert. Was een bewoonster niet naar de burgemeester gestapt, dan was er hoogstwaarschijnlijk nog steeds niets gebeurd en hadden de overheden nog steeds afgewacht en andere projecten met een 'hogere' prioriteit' voorrang verleend.

burgermacht

- Kennis is macht, ook voor bewoners. Met op internet opgedane informatie kunnen de bewoners tegengas geven tegen de vooropgezette saneringsplannen van de Provincie. Het is NOODZAKELIJK dat betrokken bewoners zoveel mogelijk kennis vergaren over het betreffende onderwerp, en daarmee de overheid te lijf gaan. Hoe beter onze argumenten en kennis, hoe beter de overheid zal moeten reageren en hopelijk tenslotte overstag zal gaan voor onze wensen en RECHTEN.
- De bewoners zijn ervan overtuigd dat de gemeente enkele maatregelen en tegemoetkomingen alléén heeft gedaan onder druk van de pers. Daarom adviseren ze om de pers zoveel mogelijk in het proces te betrekken, met b.v. de uitgave van een maandelijks communiqué, een actieve website, etc.
- Het kost bewoners véél moeite, maar 'als je weet dat je onrechtvaardig wordt behandeld, geeft je dat ook extra kracht om door te vechten". En alléén vechten hoeft niet, want er is altijd wel steun van organisaties en andere bewonersgroepen.

Case Bodemverontreiniging (diapresentatie)

Het betreft het terrein van een voormalige gasfabriek, dat deels braak ligt en deels bebouwd is met kantoren. De gasfabriek heeft geloosd op een naastgelegen sloot, die na de sluiting van de fabriek gedempt is, en eveneens met kantoren bebouwd is.

De gemeente wil het betreffende terrein gaan herontwikkelen en heeft hierover contact met een projectontwikkelaar.

Uit het bodemonderzoek blijkt dat behalve het terrein van de vroegere gasfabriek ook het slib in de voormalige sloot op circa 6 meter onder maaiveld een belangrijke bron van vervuiling is, en dat hierdoor ook het diepere grondwater verontreinigd is geraakt. Deze verontreiniging heeft zich heel langzaam verspreid onder de woningen van een naastgelegen woonwijk. Onder deze woningen is de grond niet verontreinigd, maar bevindt zich wel op ongeveer 12 meter diepte verontreinigd grondwater. Doordat hierboven een veenlaag aanwezig is, wordt deze verontreiniging niet als een risico voor de gezondheid beschouwd. De monumentale woningen zijn deels koop- en deels huurwoningen uit het eind van de 19^e eeuw en staan op houten palen.

De bewoners van deze panden zijn nog niet ingelicht over de verontreiniging van het (diepe) grondwater. De gemeente wil de bewoners wel gaan inlichten middels een bewonersbrief of bewonersavond, maar aarzelt nog, omdat nog niet bekend is wat er gaat gebeuren.

Oefening

De deelnemers krijgen 20 minuten om na te denken en iets op te schrijven over de volgende vragen:

1. Breng in kaart welke groepen betrokken zijn bij bovengenoemde casus

2. Geef per betrokken groep vragen en belangen aan
3. Welke groep kan daarop antwoorden

Daarna worden plenair de antwoorden in kaart gebracht:

1. Betrokken groepen

- bewoners
- gemeente (bestuurders en uitvoerders)
- projectontwikkelaar
- provincie (financieel en bevoegd gezag)
- ondernemers gebied
- gebruikers en eigenaren kantoren
- werknemers en Arbo-dienst
- eigenaren woningen
- woningbouwvereniging
- huurders
- veroorzaker/ vervuiler (GEB)
- waterschap
- GGD en huisartsen
- adviesburo's
- monumentenzorg
- saneringsaannemer
- pers
- communicatieadviseur

2a. Verwachtingen en belangen bewoners

- moet snel schoon
- gezonde woonomgeving
- mag hen niets kosten
- zo min mogelijk overlast
- openheid en eerlijkheid
- willen gezond blijven
- goede schaderegeling

2b. Vragen bewoners

- hoe groot (erg) is het?
- hoe lang duurt het
- wat zijn de klachten
- waar moet je opletten
- hoe staat 't met mijn palen

Aan wie te stellen?

Gemeente, provincie, ggd en bewonersplatform. Meer informatie ivm vertrouwen zou een second opinion mogelijk geven door een onafhankelijke deskundige (door VROM betaald?).

2c. Verwachtingen en belangen gemeente

- locatie bruikbaar voor herontwikkeling?
- sluitende grondexploitatie
- bewoners tevreden houden
- beheersbare procedure
- imagoschade
- integriteit ambtenaren

- politiek belang-spanningsveld
- werkgelegenheid en arbeidsplaatsen
- spookscenario voorkomen

3. Vragen/ informatie verstrekking

- procedure uitleggen
- draagvlak creëren
- gevoelens peilen bij bewoners
- anticiperen op mogelijke klachten
- onderzoeksvragen formuleren
- claimgevoeligheid
- instellen contactgroep(en)
- altijd informeren!

Daarna werden conclusies en aanbevelingen geïnventariseerd:

Conclusies en aanbevelingen

- Wees open, ook al weet je nog niet alles. Laat ook onduidelijkheden zien
- Maak een second opinion mogelijk
- Handel gezondheidsvragen individueel en serieus af
- Stel je als gemeente actief en planmatig op in het communicatieproces
- Betrek de bewoners zo vroeg mogelijk bij de procedure
- Kom afspraken na; dat levert onderling vertrouwen op
- Creëer een bewonersplatform met contactpersonen
- Organiseer een info-avond met goede informatie; werkt wederzijds. Laat deskundige bewoner(s) en experts (eventueel van buiten) toelichtingen geven. Ga in op vragen
- Evalueer en leer

<p style="text-align: center;">Communicatie over milieurisico's</p> <p style="text-align: center;">beleven, informeren, accepteren</p> <p style="text-align: center;">Annemarie van de Vusse</p> <p style="text-align: center;"><small>Annemarie van de Vusse Vusse Milieudvies</small></p> <p style="text-align: right;">1</p>	<p style="text-align: center;">Communicatie over milieurisico's</p> <ul style="list-style-type: none"> • Milieufactoren buitenshuis • Relatie milieu – persoonlijk welbevinden • Uiting persoonlijk welbevinden • Belangen overheid en burgers bij informatie over milieurisico's • Verloop risicocommunicatie • Specifiek m.b.t. bodemverontreiniging • Gebruik wetenschappelijke informatie <p style="text-align: center;"><small>Annemarie van de Vusse Vusse Milieudvies</small></p> <p style="text-align: right;">2</p>
<p style="text-align: center;">Voorbeeld</p> <p>Ernstige vervuiling met lood in tuinen Brief MD betreffende spelende kinderen Advies opgevolgd Woningbouwvereniging: behoud en herstel Brief MD: sanering zeer urgent Reactie bewoners?</p> <p style="text-align: center;"><small>Annemarie van de Vusse Vusse Milieudvies</small></p> <p style="text-align: right;">3</p>	<p style="text-align: center;">Milieufactoren (buitenshuis)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lucht • Geluid • Water • Bodem • Veiligheid <p style="text-align: center;"><small>Annemarie van de Vusse Vusse Milieudvies</small></p> <p style="text-align: right;">4</p>
<p style="text-align: center;">Milieu - Welbevinden</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onzichtbaar • Onbereikbaar • Onbeïnvloedbaar • Onbekend • Effecten op persoonlijk welbevinden <p style="text-align: center;"><small>Annemarie van de Vusse Vusse Milieudvies</small></p> <p style="text-align: right;">5</p>	<p style="text-align: center;">Welbevinden</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gezondheidsklachten • Ongerustheid, bezorgdheid • Financiële schade • voor zichzelf en voor anderen <p style="text-align: center;"><small>Annemarie van de Vusse Vusse Milieudvies</small></p> <p style="text-align: right;">6</p>